



LOCUS

Publieke waarde van kunst en cultuur Opleggen of overleggen?

Peter van der Zant

Abstract

The Council for Culture, the Dutch government's most important advisory body on art and culture, has published a report on the threat to artistic freedom. One of the Council's recommendations is that the government, as well as schools, civil organizations, and art institutions, should promote the public value of art more effectively. It also advocates broadening the understanding of what art is, among others by including amateur art. Based on key literature, this article addresses the question of what public value entails and the various definitions thereof. Drawing on the findings of doctoral research into amateur art, it is argued that there can be different perspectives on the public value of art. Therefore, it is not the public value that should be promoted; instead, a debate should be started on the question what various stakeholders perceive as the public value of art.

Keywords:

Public value, artistic freedom, amateur art, survey research, willingness-to-pay.

Locus—Tijdschrift voor Cultuurwetenschappen 29 (2026).

E-ISSN 2665-914X, uitgegeven door de Open Universiteit

DOI: <https://doi.org/10.62513/5q4fgf90>

De Raad voor Cultuur heeft onlangs het rapport *Maken (z)onder druk* uitgebracht over artistieke vrijheid als democratisch fundament.¹ Aanleiding voor het rapport was de regelmatige ophef in de media over optredens van zangers of toneelvoorstellingen voor jongeren over onderwerpen als gender, seksualiteit en etniciteit. Volgens de Raad is er de afgelopen jaren sprake van een toename van de maatschappelijke druk op de vrijheid van kunstenaars en gezelschappen bij het maken van kunstzinnige en culturele producten en producties. Niet alleen podiumkunsten, maar ook (jeugd)literatuur en bibliotheken kampen met deze druk. Dit kan volgens de Raad leiden tot zelfcensuur.

De Raad formuleert in het rapport een aantal oplossingen ('handelingsperspectieven') om deze maatschappelijke druk te verminderen. Deze handelingsperspectieven gelden voor politiek en bestuur (bijvoorbeeld versterking van het kunstonderwijs op scholen), voor de culturele sector (het actief betrekken van toeschouwers bij het maakproces of de presentatie) en voor het onderwijs (maak kunststudenten weerbaar voor sentimenten in de samenleving). Als belangrijkste oplossing adviseert de Raad zowel overheden, intermediaire instellingen, scholen als het culturele veld, het kunstbegrip te verbreden (kunst is dan niet alleen professionele kunst maar ook het zingen in een koor of aan hiphop doen, aldus het rapport) en de publieke waarde van kunst en cultuur meer uit te dragen.

Maar wat houdt die publieke waarde van kunst en cultuur eigenlijk in? Op basis van de belangrijkste literatuur over publieke waarde probeer ik in dit artikel deze vraag te beantwoorden. Ik laat aan de hand van mijn promotieonderzoek naar amateurkunst zien hoe er verschillend kan worden gedacht over de publieke waarde van kunst.² Juist vanwege de oproep van de Raad van Cultuur om het kunstbegrip te verbreden, is de amateurkunst mijns inziens een relevant voorbeeld.

Mijn belangrijkste conclusie zal zijn dat het niet zozeer gaat om het eenzijdig uitdragen van de publieke waarde, maar om het stimuleren van het debat over wat kunst en cultuur kunnen bijdragen aan het nastreven van velerlei individuele en maatschappelijke waarden die tezamen de publieke waarde vormen. Dat geldt zowel voor amateurkunstbeoefening als professionele kunsten.

Artistieke vrijheid in historisch perspectief

De discussie over artistieke vrijheid is zeker niet nieuw. Vooral in de negentiende en het begin van de twintigste eeuw vonden de meeste kunstuitingen (beeldende kunst, maar ook toneel, dans, muziek en later film) plaats binnen de zuilen. Er waren aparte protestant-christelijke, katholieke en socialistische zangverenigingen, speciale katholieke toneelverenigingen, socialistische filmclubs enzovoorts.

Elke zuil streefde een eigen cultuur en eigen waarden na, in eerste instantie met de oprichting van scholen, dagbladen, tijdschriften, bibliotheken en omroepverenigingen. Een belangrijke rol was hierin weggelegd voor (amateur)kunstbeoefenaren, omdat deze werden geacht door middel van tekst of uitbeeldingen de gevoelens van de gemeenschap authentiek te vertolken.³

1 Raad voor Cultuur, *Maken (z)onder druk. Artistieke vrijheid als democratisch fundament* (Den Haag 2026).

2 Peter van der Zant, *Wisselende perspectieven op de publieke waarde van amateurkunst. Een verkennend onderzoek naar de publieke waarde van amateurkunst in het perspectief van overheden, professionele ondersteuners, amateurkunstenaars en burgers* (Erasmus Universiteit Rotterdam oktober 2025).

3 Peter van der Zant, 'Vorming of vermaak, veranderingen in de overheidsbemoeienis met amateurkunst', *Locus Tijdschrift voor Cultuurwetenschappen* 25 (2022).

Tot ver in de twintigste eeuw werkten de meeste kunstenaars en culturele instellingen daarvoor als vanzelfsprekend binnen de grenzen die door hun eigen zuil waren getrokken en conformeerden zich aan de waarden die binnen de zuil werden nagestreefd.⁴

Toch ontstond in het verzuilde Nederland regelmatig discussie over (de grenzen van) artistieke en culturele vrijheid en was er zelfs sprake van censuur door de overheid, vooral wanneer het cultuuruitingen betrof die één van de zuilen ontstegen. Zo werd in 1904 in diverse steden de opvoering van het toneelstuk *Allerzielen* van de socialist Herman Heijermans verboden, omdat het kwetsend zou zijn voor room-katholieken. Zijn toneelstuk *Ghetto* moest hij onder druk van hevige joodse protesten aanpassen. Het verhaal ging zelfs dat Heijermans de premières van zijn theaterstukken nooit durfde bij te wonen, uit angst dat de agressie die zijn werk opwekte tot een aanslag zou leiden.⁵

De meeste censuur betrof echter het kijken naar films in bioscopen en het dansen in openbare gelegenheden. Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog ontwikkelde zich in Nederland een nieuw uitgaansleven rond danshuizen, cabarets en bioscopen. Uit de Verenigde Staten waaiden dansstijlen over, zoals de foxtrot en de charleston, terwijl het aantal bioscopen razendsnel toenam. De leiding van de zuilen vreesde dat de eigen normen en waarden zouden worden ondermijnd door de opkomst van deze nieuwe vormen van ‘massacultuur’. Er werden zelfs staatscommissies ingesteld die zich bogen over respectievelijk het ‘bioscoopvraagstuk’ en het ‘dansvraagstuk’.⁶

In sommige steden, zoals Amsterdam, was dansen in openbare gelegenheden altijd al verboden vanwege de bedreiging van de goede zeden. In andere steden werd vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw dansen alleen nog toegestaan onder strikte voorwaarden; zo moest de dansvloer van alle kanten zichtbaar zijn, mocht er geen alcoholische drank worden geschonken en geen jazzmuziek of andere ‘opzwepende muziek’ worden gespeeld.⁷ Vanwege de Zondagswet uit 1815 was dansen in openbare gelegenheden op zondag zelfs overal in Nederland officieel verboden, omdat dit de viering van de ‘dag des Heeren’ zou verstoren.⁸

Ook het kijken naar films ondervond restricties. In 1927 verboden de burgemeesters van de vier grote steden de openbare vertoning van de film *De Moeder* van de Russische (socialistische) filmer Poedovkin vanwege een mogelijke verstoring van de openbare orde; de socialistische wethouders Wibaut en De Miranda en het SDAP-kamerlid Kleerekoper woonden vervolgens demonstratief de besloten vertoning in de Amsterdamse kunstenaarssociëteit De Kring bij.⁹ De film *Pantserkruiser Potemkin* van Sergei Eisenstein mocht alleen worden vertoond na het aanbrengen van een aantal coupures. Om een einde te maken aan deze tamelijk willekeurige lokale beslissingen kwam er een Bioscoopwet ‘ter bestrijding van de zedelijke en maatschappelijke gevaren van de bioscoop’ en werd in 1928 een nationale filmkeuring ingesteld.

De katholieke zuil richtte in eerste instantie eigen bioscopen op (de zogeheten ‘witte bioscopen’) met een aangepaste programmering. Toen de achterban weinig interesse in deze witte bioscopen bleek te hebben, werden de algemene bioscopen in de provincies Limburg en Brabant via gemeentelijke overheden onderworpen aan een aparte katholieke filmkeuring.¹⁰

4 Zie ook Winnie Sorgdrager, ‘Hoe vrij is de kunst? Artistieke begrenzing in historisch perspectief in Artistieke vrijheid onder druk’, *Boekman*, 145 (winter 2025/2026) 17-23.

5 ‘Herman Heijermans’, lemma in het *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland*. <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/heijermans-h>

6 Harm Kaal, ‘Verderfelijk vermaak. Het film-, toneel- en dan beleid van de burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag tijdens de roaring twenties’, *Holland* 37 (2005) 259-277.

7 Ibidem 271.

8 Harm Kaal, ‘Cultuur in de Randstad: stedelijke overheid en het culturele leven in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, 1900-1940’, *Historisch Tijdschrift Holland* 3 (2009) 207-217.

9 Bert Hogenkamp, *De Nederlandse Documentaire 1920-1940* (Amsterdam 1988) 57.

10 Thunnis van Oort, *Film en het moderne leven in Limburg. Het bioscoopwezen tussen commercie en katholieke cultuurpolitiek (1909-1929)*. Proefschrift Universiteit van Utrecht (2008).

Pas na de Tweede Wereldoorlog werden deze beperkingen opgeheven, met name vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw, toen de zuilen in rap tempo hun belang verloren. De filmkeuring werd in 2001 afgeschaft en vervangen door een systeem van zelfregulering; in 1968 was de speciale katholieke filmkeuring al beëindigd. De burgemeester behield de bevoegdheid om bepaalde kunstuitingen (in de openbare ruimte) te verbieden, maar maakte daar in de praktijk weinig gebruik meer van.¹¹ Wel was er soms sprake van discussie op lokaal niveau over de grenzen van artistieke vrijheid bij kunstuitingen in openbare ruimtes.¹²

Publieke waarde en verbreding van het kunstbegrip

Vanuit een onderscheid in een verticale as (de verhouding tussen de politiek en de kunsten) en een horizontale as (de verhouding tussen de samenleving en de kunsten) constateert de Raad voor Cultuur in zijn rapport dat langs de verticale as de overheid nog steeds, conform het Thorbecke-adagium ('De regering is geen oordelaar van wetenschap en kunst') terughoudend is om een oordeel te geven over of zelfs in te grijpen in de inhoud van kunstuitingen of de programmering van culturele instellingen. Maar dit adagium is geen wet, waardoor volksvertegenwoordigers om ideologische of electorale redenen nu en in de toekomst kunnen breken met het adagium, hoewel er (nog) geen sprake is van overheidsensuur.

Langs de horizontale as zijn er volgens de Raad echter steeds meer incidenten waarbij (groepen) mensen uit de samenleving kunstenaars of culturele instellingen verhinderen een kunstuiting of culturele productie te vervaardigen of te tonen, omdat die niet in lijn is met wat zij vinden, geloven of gepast achten.¹³ De druk die dit veroorzaakt leidt nu al tot zelfcensuur, aldus de Raad.¹⁴ Ook musea in Nederland vrezen, mede naar aanleiding van gebeurtenissen in andere landen, dat druk vanuit de maatschappij om bepaalde zaken niet te benoemen of te tonen in de toekomst kan leiden tot zelfcensuur bij het maken van tentoonstellingen.¹⁵

Om het draagvlak voor allerlei uitingen van kunst en cultuur bij de bevolking te vergroten pleit de Raad voor Cultuur, in lijn met een eerder uitgebracht advies, voor een breder kunstbegrip. Dat kan door het bevorderen van pluriformiteit en meerstemmigheid in het aanbod, en door de wereld van de professional en die van de amateur minder strikt gescheiden te behandelen. Op allerlei vlakken vervagen grenzen, aldus de Raad: tussen amateur en professional, tussen makers en publiek en tussen de canonieke kunsten, andere delen van de creatieve sector en andere maatschappelijke domeinen, zoals de zorg en het onderwijs.¹⁶ Hoe meer mensen zich voelen aangesproken door kunst, hoe groter het draagvlak voor de publieke waarde ervan, denkt de Raad.¹⁷

11 Winnie Sorgdrager, 'Hoe vrij is de kunst? Artistieke begrenzing in historisch perspectief in Artistieke vrijheid onder druk', *Boekman*, 145 (winter 2025/2026) 17-23.

12 Bijvoorbeeld de ophef over het tonen van naaktschilderingen van amateurschilders in cultureel centrum Quintus in Kampen of het ophangen van naaktportretten in het stadhuis van Purmerend. Zie o.a. Schaamt Quintus in Kampen zich voor blote vrouw aan de muur? *De Stentor*, 22 december 2016 en Naaktportretten geweerd uit stadhuis Purmerend na klachten bezoekers, *De Telegraaf* 23 november 2022.

13 Raad voor Cultuur, *Maken (z)onder druk*, 4.

14 Raad voor Cultuur, *Maken (z)onder druk*, 31.

15 Dieke Wesselingh en Vera Carasso, 'Musea onder druk', *Boekman, Artistieke vrijheid onder druk* 145 (winter 2025) 40-45.

16 Raad voor Cultuur, *Toegang tot Cultuur. Op weg naar een nieuw bestel in 2029* (Den Haag 2024) 8.

17 Raad voor Cultuur, *Maken (z)onder druk*, 55.

Het handelingsperspectief voor politiek, bestuur en de overheid ligt in het verdedigen van de publieke waarde en het publieke belang van kunst en cultuur. Dat geldt ook voor de kunsten-sector en voor intermediairs zoals bedrijven, vakbonden, zorginstellingen en kerken. Binnen de docentenopleidingen moet bovendien meer aandacht worden besteed aan de publieke waarde van kunst en cultuur, zodat in het onderwijs het draagvlak voor kunst en de publieke waarde ervan van jongs af aan wordt vergroot.¹⁸

Publieke waarde vormt daarmee een kernbegrip in het rapport. De Raad geeft echter geen definitie van het begrip en gaat daarmee voorbij aan minimaal drie aspecten die ‘de publieke waarde van kunst’ minder eenduidig maken dan de Raad suggereert:

1. Er blijken in de literatuur diverse definities van het begrip ‘publieke waarde’ te circuleren;
2. Het gaat bij publieke waarde, ook van kunst en cultuur, nooit om één waarde, maar altijd om diverse waarden die tezamen de publieke waarde vormen;
3. Niet iedereen denkt hetzelfde over deze waarden; sommige waarden zijn zelfs tegengesteld.

In de navolgende paragrafen licht ik deze drie aspecten nader toe.

Diverse definities van publieke waarde

De definitie van ‘publieke waarde’ is de afgelopen dertig jaar steeds verder opgerekt, blijkt uit een analyse van de belangrijkste publicaties op dit onderwerp. Mark Moore, hoogleraar *Public Management* aan de *Harvard Kennedy School of Government*, munt in 1995 als eerste het begrip ‘publieke waarde’ (*public value*) in zijn publicatie *Creating public value*.¹⁹ Moore richt zich vooral op managers van publieke instellingen, zoals bibliotheken of ziekenhuizen, en wil dat zij de waarde van hun instelling voor de bevolking (*public*) kunnen vergroten door de focus te verleggen van output naar de *outcomes*, gerelateerd aan de missie van de instelling.

Volgens Moore moeten publieke instellingen zich niet alleen verantwoorden voor de (door de overheid verlangde) output, maar zelf steeds voor ogen houden welke publieke waarde zij voor de burgers kunnen creëren. Zijn ideeën zijn een reactie op het *New Public Management*, dat populair werd in de jaren tachtig van de vorige eeuw, waarin privatisering of uitbesteding van overheidstaken, marktgericht denken en financiering op basis van concrete outputindicatoren centraal stonden.²⁰ In lijn met het gedachtegoed van Moore beschouwen de openbare bibliotheken in Nederland zich niet alleen als instellingen die boeken en andere informatiedragers uitlenen, maar streven zij publieke waarden na als (digitale) geletterdheid en een leven lang leren.²¹

In aanvulling op de ideeën van Moore stelt John Benington, hoogleraar aan de *Businessschool* van de *Warwick University* (Groot-Brittannië), dat publieke waarde niet alleen refereert aan wat de burgers op een bepaald moment waarderen, maar ook aan datgene dat op lange termijn waarde toevoegt aan het publieke domein (*the public sphere*); het gaat dus ook om waardencreatie voor de toekomst.²² Op het gebied van kunst en cultuur kan men bijvoorbeeld denken aan de waarden die een archief of een museum creëren voor toekomstige generaties door waardevolle documenten of objecten te conserveren.

18 Ibidem, 58.

19 M. Moore, *Creating Public Value – Strategic Management in Government* (Cambridge 1995).

20 M. Moore, *Creating Public Value – Strategic Management in Government* (Cambridge 1995).

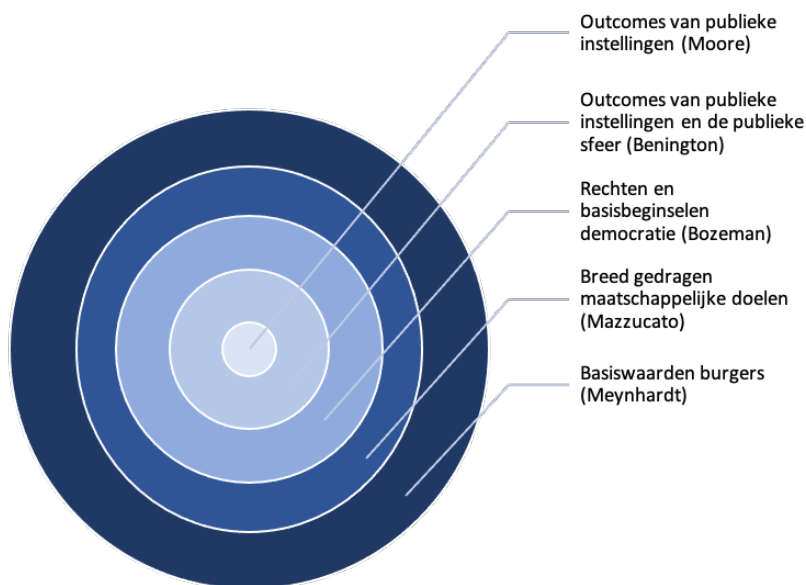
21 Janine O’Flynn, ‘Where to for public value? Taking stock and moving on’, *International Journal of Public Administration*, 44 (2021) afl. 10, 867-877.

22 Zie vernieuwing bibliotheekconvenant 2024-2027 tussen Ministerie OCW, IPO, VNG en Vereniging Openbare Bibliotheken. *Convenant houdende afspraken over de bijdrage van de bibliotheekvoorziening in Nederland aan maatschappelijke opgaven* (Den Haag 2024).

Barry Bozeman, directeur van de *School of Public Policy* in de Amerikaanse staat Georgia, definieert in 2002 publieke waarden nog breder als ‘de fundamentele rechten en baten waarop de burgers recht hebben’ in een democratische samenleving, zoals stabiliteit, continuïteit, eerlijkheid, dialoog, rechtvaardigheid en sociale cohesie.²³ Zo sluiten de publieke waarden die de NPO zegt na te streven (onafhankelijkheid, betrouwbaarheid, pluriformiteit, diversiteit, impact, engagement, authenticiteit en eigenzinnigheid) goed aan bij de definitie van Bozeman.²⁴

De befaamde Italiaans-Amerikaanse econoom Mariana Mazzucato gaat recent nog een stapje verder; zij ziet publieke waarden als ‘breed gedragen maatschappelijke doelen die alleen kunnen worden bereikt door samenwerking tussen de publieke en private sector’, zoals duurzaamheid, een meer gelijke verdeling van welvaart en inkomen of het realiseren van zorg van hoge kwaliteit.²⁵ Kunst en cultuur kunnen volgens haar veel bijdragen aan het creëren van een duurzame, inclusieve en creatieve maatschappij en het stimuleren van verantwoorde economische groei.²⁶

Interessant zijn tot slot de publicaties van de Duitse psycholoog Meynhardt, die niet vanuit de overheid of de (publieke) instellingen redeneert, maar juist andersom vanuit de burgers. Hij stelt dat publieke waarden alleen succesvol kunnen worden nagestreefd als ze bijdragen aan de basisbehoeften van burgers. Hij onderscheidt hedonistisch-esthetische behoeften (geluk, plezier), politiek-sociale (vertrouwen, gemeenschapsvorming), instrumenteel-utilitaristische (nut voor de economie en de samenleving) en moreel-ethische behoeften (eigenwaarde, respectvolle omgang met elkaar).²⁷



Figuur 1: Verschillende interpretaties van het begrip publieke waarde

23 John Benington, 'From private choice to public value', in John Benington en Mark H. Moore, *Public value, theory & practice* (New York 2011) 32.

24 Michael M. Crow en Barry Bozeman, *Public values leadership* (Baltimore 2021) 16.

25 Raad voor Cultuur, *Advies over kamerbrief toekomst publieke omroep* (Den Haag 5 september 2019).

26 Mariana Mazzucato en Josh Ryan-Collins, *Putting value creation back into 'public value': from market-fixing to market-shaping*, working paper (UCL Institute for Innovation and Public Purpose 2019).

27 Mariana Mazzucato, *The public value of arts and culture. Investing in arts and culture to reimagine economic growth in the 21st century* (Institute for Innovation and Public Purpose 2025).

De publieke waarde van kunst en cultuur omvat een veelheid van waarden

John Holden heeft het begrip ‘publieke waarde’ specifiek uitgewerkt voor kunst en cultuur en noemt dit culturele waarde (*cultural value*). Holden onderscheidt intrinsieke, instrumentele en institutionele waarden, die hij min of meer gelijkwaardig behandelt.²⁸ Intrinsieke waarden zijn volgens hem de waarden die gerelateerd zijn aan de subjectieve ervaring, zowel intellectueel als emotioneel en spiritueel. Instrumentele (of extrinsieke) waarden hebben betrekking op de neveneffecten van kunst en cultuur, waarmee sociale of economische doelen kunnen worden bereikt. Institutionele waarden zijn volgens Holden vergelijkbaar met het oorspronkelijke idee van publieke waarde van Moore, die vooral managers van publieke instellingen voor ogen had.²⁹ Het zijn waarden die betrekking hebben op de activiteiten die culturele instellingen (theaters, musea, bibliotheken en dergelijke) ontplooiën om waarde voor de burgers te creëren. De term *cultural value* omvat dus zowel intrinsieke, instrumentele als institutionele publieke waarden.³⁰

Politici zijn volgens Holden vooral geïnteresseerd in instrumentele waarden, voor de maatschappij en de economie. Makers van kunst en culturele instellingen streven naar intrinsieke waarden, omdat zij de kwaliteit (van een optreden, expositie en dergelijke) vooropstellen, maar moeten volgens Holden daarnaast institutionele waarden creëren, dat wil zeggen waarden in de relatie met het publiek van kunstuitingen en de burgers in het algemeen. Voor de burgers zijn namelijk intrinsieke én institutionele waarden belangrijk, omdat zij enerzijds naar zinvolle ervaringen streven en anderzijds in onze heterogene samenleving steeds meer met behulp van kunst en cultuur een individuele en een collectieve identiteit proberen te ontwikkelen. Culturele instellingen zouden volgens Holden daarom niet alleen politici om (financiële) steun moeten vragen, maar meer dan ooit steun bij de burgers moeten zoeken, door regelmatig met de burgers te communiceren en onderzoek onder burgers te doen.

Verschillende perspectieven op publieke waarde

Rode draad in vrijwel alle publicaties over publieke waarde is de constatering dat de politiek niet de enige instantie moet zijn die namens de burgers de na te streven publieke waarde bepaalt (op basis van een verkiezingsuitslag eens in de vier jaar). Naast de professionals en de professionele instellingen, zijn ook de directe klanten of gebruikers van publieke diensten van belang, alsmede de burgers in het algemeen, die als belastingbetalers zorgen voor het budget waarmee de instellingen worden gefinancierd; bovendien genieten de burgers, bewust of onbewust, van allerlei kunst- en cultuuraanbod.

Er worden in de literatuur diverse onderzoeksmethoden aangedragen om in kaart te brengen hoe al deze betrokkenen denken over de te realiseren publieke waarde, variërend van burgerpanels en opiniepeilingen tot klantenonderzoek, interviews en focusgroepen.³¹ Een van de vragen die in onderzoeken onder gebruikers en andere burgers kan worden gesteld is de vraag hoeveel respondenten bereid zijn te betalen voor bepaalde diensten of producten of voor het behoud van bepaalde voorzieningen; het antwoord op deze vraag wordt beschouwd als een indicatie van de (relatieve) publieke waarde, de zogeheten *Willingness to Pay* (WTP).³²

28 Dave O'Brien, 'De waarde van cultuur: perspectieven uit het Verenigd Koninkrijk', in Erik Schrijvers, Anne-Greet Keizer en Godfried Engbersen ed., *Cultuur herwaarderen. Voorstudie Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid* (Amsterdam 2015) 121-136.

29 John Holden, *Cultural value and the crisis of legitimacy* (London 2006).

30 John Holden en Jordi Baltà, *The public value of culture: a literature review*, European Expert Network on Culture (EENC), January 2012, 24.

31 Zie voor een overzicht van onderzoeksmethoden: Peter van der Zant, *Wisselende perspectieven op de publieke waarde van amateurkunst*, 145.

32 Hasan Bakhshi, Alan Freeman en Graham Hitchen, *Measuring intrinsic value – how to stop worrying and love economics*, MPRA paper 14902 (April 2009) 24.

Publieke waarden zijn dus altijd de uitkomst van een continu proces van onderzoek, overleg en dialoog. Benington verwijst daarvoor naar de ideeën van Jürgen Habermas over democratische dialoog in het publieke domein en trekt de vergelijking met het dialectisch proces waarin oordeelsvorming over de kwaliteit van literatuur tot stand komt (en nooit eindigt).³³ Ook voor Meynhardt zijn publieke waarden altijd relatief en eerder een uitkomst van een onderhandelingsproces dan dat het eenduidige handelingsperspectieven verzekert (zoals de Raad voor Cultuur suggereert in zijn advies).³⁴ Discussies over publieke waarden kunnen volgens Boezeman burgers juist stimuleren om na te denken over de vraag in wat voor maatschappij zij willen leven en hoe zij deze verder willen ontwikkelen.³⁵

Terugblikkend op alle publicaties kan worden geconcludeerd dat publieke waarde vooral potentie heeft als basis voor respectvolle gesprekken over waarden, basisbehoeften en waardeverschillen, zonder de verwachting dat dit leidt tot één publieke waarde die door alle betrokkenen wordt onderschreven.³⁶ Dit betekent voor kunst en cultuur de erkenning dat het om verschillende interpretaties kan gaan van publieke waarde (van smal tot breed), dat diverse waarden (intrinsiek, instrumenteel en institutioneel) tezamen de publieke waarde vormen, en dat de betrokkenen (overheden, culturele instellingen en kunstenaars, cultuurfondsen, publiek van optredens en exposities, alsmede de burgers in het algemeen) een verschillend perspectief op de publieke waarde kunnen hebben.

De publieke waarde van (amateur)kunst in Nederland

Het promotieonderzoek naar de (verschillende perspectieven op de) publieke waarde van amateurkunst toont aan dat men niet huiverig hoeft te zijn voor burgerparticipatie bij de bepaling van de publieke waarde van kunst en cultuur, in elk geval voor zover het amateurkunstbeoefening betreft. Amateurkunst is een populaire vorm van vrijetijdsbesteding in Nederland; ruim de helft van de bevolking van zes jaar of ouder is op de een of andere manier in de vrije tijd kunstzinnig, muzikaal of creatief actief en dus te bestempelen als amateurkunstenaar.³⁷ Het onderzoek naar de waarde van amateurkunst in het perspectief van burgers en amateurkunstenaars vond plaats door een raadpleging van bijna 1.400 leden van een internetpanel (N=1.362) en leverde enkele verrassende uitkomsten op.

Niet onverwachts bleken er verschillen te zijn in opvattingen over de publieke waarde van amateurkunst en de prioritering van de diverse onderliggende waarden. De amateurkunstenaars vonden, in lijn met de analyses van Holden, de intrinsieke waarde van kunst en cultuur het belangrijkste, terwijl in overheidsdocumenten en interviews met overheidsfunctionarissen juist de instrumentele waarde van kunst en cultuur voor de zorg, de lokale economie of de sociale cohesie werd benadrukt. Van de amateurkunstenaars vond echter 87 procent dat kunstbeoefening niet alleen van belang is voor zichzelf, maar eveneens voor het publiek dat komt kijken of luisteren; meer dan de helft vond amateurkunst bovendien voor de gehele samenleving van belang.

33 John Benington, 'Creating the public in order to create public value?', *International Journal of Public Administration*, 32 (2009) 3-4, 232-249.

34 Timo Meynhardt, 'Public value is knowable, public value creation is not', *Administration & Society* (2021) 53, 1631-1642.

35 John M. Bryson, Barbara C. Crosby en Laura Bloomberg (eds.), *Public value and public administration* (Washington DC 2015) xvii.

36 Zie voor een vergelijkbare conclusie R. Brown, Lorraine Cherney en Sarah Warner, 'Understanding public value. Why does it matter?', *International Journal of Public Administration*, 44 (2021) afl. 10, 803-807.

37 LKCA, *Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd, Monitor Amateurkunst 2023* (Utrecht 2023).

Er was geen sprake van een scherpe tegenstelling tussen de verschillende perspectieven op de publieke waarde van amateurkunst. Het zou interessant zijn om te onderzoeken of ook op het gebied van professionele kunstbeoefening een dergelijke relatieve consensus over publieke waarden kan worden bereikt, dus los van de vraag welke rol de overheid moet spelen om deze waarden te realiseren en of deze rol het subsidie-instrument omvat.

Uit het onderzoek bleek tevens dat amateurkunstbeoefening geen elitaire hobby is. Het inkomen van het huishouden van amateurkunstenaars bleek gemiddeld net iets lager dan dat van andere burgers. Het opleidingsniveau was net iets hoger. Ook is kunstbeoefening in de vrije tijd zeker geen 'linkse hobby', zoals in de politiek weleens wordt gesuggereerd. Van de amateurkunstenaars plaatst 42 procent zichzelf rechts op de schaal van links-rechts; 36 procent plaatst zichzelf links, 19 procent plaatst zichzelf in het midden. Dit ondersteunt het advies van de Raad voor Cultuur om het kunstbegrip te verbreden (onder andere door een minder strikt onderscheid tussen professionele en amateurkunst), zodat er meer draagvlak voor kunst en cultuur in de samenleving ontstaat.

De opinie van de burgers over de publieke waarde van amateurkunst

Driekwart van de burgers vond amateurkunst van waarde voor het publiek van amateurkunstuitingen of zelfs voor de samenleving als geheel. Ruim tweederde van de burgers (69 procent) die zelf geen amateurkunst beoefenen vond het daarom toch (een beetje) belangrijk dat de overheid zorgt voor goede voorzieningen voor het kunnen beoefenen van kunst als hobby in de vrije tijd. Van deze groep *non-users* gaf zelfs 41 procent aan bereid te zijn om mee te betalen aan goede voorzieningen voor amateurkunst, ondanks dat zij er zelf geen gebruik van maken.

Deze uitkomst komt overeen met eerdere onderzoeken, waaruit bleek dat ook veel niet-gebruikers de waarde van musea, bibliotheken of andere culturele voorzieningen erkennen en zelfs bereid zijn er aan mee te betalen.³⁸ Voor zover er verschillen waren tussen groepen burgers bij de bereidheid om mee te betalen (de Willingness-to-Pay als indicatie van de publieke waarde), bleken deze niet of nauwelijks langs de lijnen van opleiding of inkomen te lopen, maar opmerkelijk genoeg langs de lijn van de politieke oriëntatie (meer links of meer rechts georiënteerd).

Mensen die in het verleden amateurkunst hadden beoefend, maar dat niet meer deden, waren vaker dan andere burgers bereid aan dergelijke voorzieningen een financiële bijdrage te leveren en willen daarvoor ook gemiddeld een hoger bedrag betalen. Dat gold ook voor mensen die zelf geen kunst beoefenen, maar wel regelmatig uitingen van amateurkunst bezoeken; 63 procent van de burgers die regelmatig kennismaken met amateurkunst bleek bereid om (als indicatie van de publieke waarde) mee te betalen, tegen 27 procent van de burgers die (vrijwel) nooit kennismaken met amateurkunst.

Het onderzoek suggereert overigens dat veel mensen niet beseffen hoe vaak zij in aanraking komen met amateurkunst; zij onderschatten daardoor het belang ervan. Zo bleken mensen die zeggen dat ze hooguit één keer per jaar kennismaken met amateurkunst desgevraagd wel regelmatig naar talentenshows op televisie te kijken of programma's zoals *Het perfecte plaatje* van RTL voor amateurfotografen. Datzelfde geldt waarschijnlijk ook voor andere kennismakin-

38 Op grond van het panelonderzoek kan geen antwoord worden gegeven op de vraag of deze *non-users* het gewoon waardevol vinden dat er voorzieningen zijn die de stad of het dorp aantrekkelijker maken (*existence value*), of omdat zij er in de toekomst wellicht gebruik van willen maken (*option value*) of omdat zij het voor toekomstige generaties, bijvoorbeeld hun (klein)kinderen, van belang vinden (*bequest value*).

gen met (amateur)kunst, zoals de vanzelfsprekende aanwezigheid van fanfare- en harmoniemuziek bij de intocht van Sinterklaas of de Avondvierdaagse, het zingen van koren en het spelen van musici tijdens havendagen, Koningsdag en andere jaarlijkse evenementen in de stad of de exposities van schilderijen en foto's in buurthuizen, kerken, zorginstellingen, bibliotheken en culturele centra. Daarnaast zullen burgers vaak (onbewust) kunstuitingen zien via websites als Etsy en Pinterest of op YouTube of TikTok. Hoe meer burgers beseffen dat zij regelmatig met kunst in aanraking komen, hoe hoger zij de publieke waarde ervan inschatten, zo wees het onderzoek uit.

Conclusie

De Raad voor Cultuur adviseert het begrip kunst te verbreden, onder andere door het onderscheid tussen professional en amateur minder strikt te hanteren, en het spectrum aan kunstuitingen die ondersteuning ontvangen te verruimen. Daarmee ontstaat meer draagvlak bij brede lagen van de bevolking voor de vrije kunst en voor de maatschappelijke functie van kunst, waardoor de druk op de artistieke vrijheid afneemt. Onderzoek naar de publieke waarde van amateurkunst lijkt deze suggestie te ondersteunen, want er blijkt een aanzienlijke consensus te bestaan over de waarde van kunstbeoefening in de vrije tijd, zelfs bij burgers die zelf geen enkele kunstdiscipline beoefenen.

Het advies van de Raad om *de* publieke waarde van kunst en cultuur beter uit te dragen, lijkt echter te eenvoudig. Het houdt geen rekening met het feit dat er diverse perspectieven op de publieke waarde van kunst en cultuur mogelijk zijn en dat er allerlei (intrinsieke, instrumentele en institutionele) waarden onderdeel uitmaken van de publieke waarde. Het eenzijdig uitdragen van de publieke waarde en *het* publieke belang door de overheid of een intermediaire organisatie zal eerder averechts werken.

Het is waarschijnlijk effectiever het *debat* over de publieke waarde van kunst en cultuur te stimuleren, waarbij niet alleen professionals, maar ook amateurkunstenaars (ca. de helft van de bevolking), vrijwilligers in de cultuur- en erfgoedsector en andere burgers een inbreng kunnen hebben. Dan pas kan er echt draagvlak bij de bevolking gaan ontstaan en de druk op de artistieke vrijheid afnemen.

Over de auteur

Peter van der Zant is bestuurskundige en deed jarenlang onderzoek in de cultuursector. Hij studeerde in 2021 cum laude af in de Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit. In oktober 2025 promoveerde hij aan de Erasmus Universiteit Nijmegen op een onderzoek naar de publieke waarde van amateurkunst.

Geraadpleegde literatuur

- Bakhshi, Hasan, Alan Freeman en Graham Hitchen, *Measuring intrinsic value – how to stop worrying and love economics*, MPRA paper 14902 (April 2009).
- Benington, John, 'Creating the public in order to create public value?', in *International Journal of Public Administration*, 32 (2009) 3-4, 232-249.
- Benington, John, 'From private choice to public value', in John Benington en Mark H. Moore, *Public value, theory & practice* (New York 2011).
- Brown, R., Lorraine Cherney en Sarah Warner, 'Understanding public value. Why does it matter?', *International Journal of Public Administration*, 44 (2021) afl. 10, 803-807.
- Bryson, John M., Barbara C. Crosby en Laura Bloomberg (eds.), *Public value and public administration* (Washington DC 2015).
- Convenant houdende afspraken over de bijdrage van de bibliotheekvoorziening in Nederland aan maatschappelijke opgaven* (Den Haag 2024).
- Crow, Michael M. en Barry Bozeman, *Public values leadership* (Baltimore 2021).
- Heuven, Robbert van en Renske van der Zee, 'Sturen op versterkte "dijkbewaking"', *Boekman*, 145 (winter 2025/2026) 17-23.
- 'Heijermans, Herman', in *Biografisch Woordenboek van het Socialisme en de Arbeidersbeweging in Nederland*: <https://socialhistory.org/bwsa/biografie/heijermans-h>
- Hogenkamp, Bert, *De Nederlandse Documentaire 1920-1940* (Amsterdam 1988).
- Holden, John, *Cultural value and the crisis of legitimacy* (London 2006).
- Holden, John en Jordi Baltà, *The public value of culture: a literature review*, European Expert Network on Culture (EENC), January 2012.
- Kaal, Harm, 'Verderfelijk vermaak. Het film-, toneel- en dansbeleid van de burgemeesters van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag tijdens de roaring twenties', *Holland Historisch Tijdschrift* 37 (2005) 259-277.
- Kaal, Harm, 'Cultuur in de Randstad: stedelijke overheid en het culturele leven in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag, 1900-1940', *Holland Historisch Tijdschrift* 41 (2009) 207-217.
- LKCA, Kunstzinnig en creatief in de vrije tijd, *Monitor Amateurkunst* 2023 (Utrecht 2023).
- Mazzucato, Mariana en Josh Ryan-Collins, *Putting value creation back into 'public value': from market-fixing to market-shaping, working paper* (UCL Institute for Innovation and Public Purpose 2019).
- Mazzucato, Mariana, *The public value of arts and culture. Investing in arts and culture to reimagine economic growth in the 21st century* (Institute for Innovation and Public Purpose 2025).
- Meynhardt, Timo, 'Public value: turning a conceptual framework into a scorecard', in John M. Bryson, Barbara C. Crosby en Laura Bloomberg (eds.), *Public value and public administration* (Washington DC 2015) 147-169.
- Meynhardt, Timo, 'Public value is knowable, public value creation is not', *Administration & Society* (2021) 53, 1631-1642.
- Moore, M., *Creating Public Value—Strategic Management in Government* (Cambridge 1995).
- O'Brien, Dave, 'De waarde van cultuur: perspectieven uit het Verenigd Koninkrijk', in Erik Schrijvers, Anne-Greet Keizer en Godfried Engbersen ed., *Cultuur herwaarderen. Voorstudie Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid* (Amsterdam 2015) 121-136.
- O'Flynn, Janine, 'Where to for public value? Taking stock and moving on', *International Journal of Public Administration* 44 (2021) afl. 10, 867-877.
- Oort, Thunnis van, *Film en het moderne leven in Limburg. Het bioscoopwezen tussen commercie en katholieke cultuurpolitiek (1909-1929)*. Proefschrift Universiteit van Utrecht (2008).
- Raad voor Cultuur, *Advies over kamerbrief toekomst publieke omroep* (Den Haag 5 september 2019).
- Raad voor Cultuur, *Toegang tot Cultuur. Op weg naar een nieuw bestel in 2029* (Den Haag 2024).
- Raad voor Cultuur, *Maken (z)onder druk. Artistieke vrijheid als democratisch fundament* (Den Haag 2026).

Sorgdrager, Winnie, 'Hoe vrij is de kunst? Artistieke begrenzing in historisch perspectief in Artistieke vrijheid onder druk', *Boekman* 145 (winter 2025/2026) 17-23.

Wesselingh, Dieke en Vera Carasso, 'Musea onder druk', *Boekman*, Artistieke vrijheid onder druk 145 (winter 2025) 40-45.

Zant, Peter van der, 'Vorming of vermaak, veranderingen in de overheidsbemoeienis met amateurkunst', *Locus-Tijdschrift voor Cultuurwetenschappen* 25 (2022). <https://edu.nl/9wk74>

Zant, Peter van der, Wisselende perspectieven op de publieke waarde van amateurkunst. Een verkennend onderzoek naar de publieke waarde van amateurkunst in het perspectief van overheden, professionele ondersteuners, amateurkunstenaars en burgers (Erasmus Universiteit Rotterdam oktober 2025).

Dit artikel wordt gepubliceerd onder de licentie Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC-BY 4.0).

© 2026 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY 4.0).

See <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>